

سوال

وقت نمازهای پنجگانه چه هنگامی است؟ حکمت از جدا ساختن این اوقات چیست؟ وقت ضرورت چیست؟ چگونه نیمه شب شرعی را حساب کنیم؟

پاسخ مفصل

الحمدلله.

الله متعال پنج نماز را در شبانه روز برای بندگان خود فرض نموده که بر اساس حکمت الله تعالی اوقات خاصی دارند تا بنده به واسطه‌ی این نمازها با پروردگار خود در ارتباط باشد زیرا این نمازها برای قلب همانند آب برای درخت است باید وقت به وقت آبیاری شود نه اینکه یک باره آبیاری شود و دیگر به آن آب نرسد.

از حکمت‌های پراکنده شدن نمازها در این اوقات، این است که بنده با یکباره خواندن همه‌ی آنها دچار خستگی و دلزدگی نشود؛ پس مبارک است الله که حکیم‌ترین حکیمان است. (از مقدمه‌ی رساله‌ی احکام اوقات نمازها، اثر شیخ محمد بن صالح العثیمین رحمه الله).

اوقات نمازها چنان است که پیامبر ﷺ بیان کرده است: **وقت ظهر هنگامی است که خورشید [از وسط آسمان] رو به زوال رود و سایه‌ی مرد به اندازه‌ی خودش باشد، تا هنگامی که وقت نماز عصر نشده باشد، و وقت عصر تا هنگامی است که خورشید به زردی گراید و وقت نماز مغرب تا هنگامی است که شفق [سرخ] از دیده پنهان نشده باشد، و وقت نماز عشاء تا نیمه‌ی میانی شب است و وقت نماز صبح از طلوع فجر تا وقتی است که خورشید طلوع نکرده است و هنگامی که خورشید طلوع کرد نماز نخوان زیرا میان دو شاخ شیطان طلوع می‌کند به روایت مسلم (۶۱۲).**

این حدیث، اوقات نمازهای پنجگانه را بیان کرده است، اما مشخص کردن اوقات نماز بر اساس ساعت به نسبت هر سرزمین متفاوت است. اکنون به بیان جداگانه وقت هر یک از نمازها می‌پردازیم:

اولاً: وقت ظهر:

پیامبر ﷺ می‌فرماید: **وقت ظهر هنگامی است که خورشید [از وسط آسمان] رو به زوال رود و سایه‌ی مرد به اندازه‌ی خودش باشد، تا هنگامی که وقت نماز عصر نشده باشد....** ایشان در این حدیث آغاز و پایان وقت نماز ظهر را بیان کرده

است.

آغاز وقت نماز ظهر از زوال خورشید است. منظور از زوال، مایل شدن خورشید از وسط آسمان به سمت غرب است.

روش عملی برای شناخت وقت زوال (نماز ظهر):

چیزی مانند یک چوب بلند را در فضای باز قرار دهید. هنگام طلوع خورشید از سمت شرق سایه‌ی چوب به سمت مغرب خواهد بود و هر چه خورشید بالاتر بیاید سایه هم کوتاه‌تر می‌شود. تا وقتی که سایه در حال کوتاه‌تر شدن هست هنوز وقت زوال نشده است. سایه همچنان کوتاه می‌شود تا جایی که در حد مشخصی باقی می‌ماند، سپس سایه به سمت مشرق بلند می‌شود. هرگاه سایه کمی به سمت مشرق حرکت کرد، وقت زوال شده و این یعنی وقت نماز ظهر شده است.

وقت زوال بر اساس ساعت: مدت میان طلوع خورشید تا غروب آن را به دو نیمه تقسیم کنید؛ وسط آن وقت زوال است. یعنی مثلاً اگر خورشید ساعت شش طلوع می‌کند و ساعت شش بعد از ظهر غروب می‌کند، زوال آن ساعت ۱۲ خواهد بود، و اگر ساعت ۷ طلوع می‌کند و ساعت ۷ بعد از ظهر غروب می‌کند، زوال آن ساعت ۱ بعد از ظهر خواهد بود. مراجعه کنید به: الشرح الممتع (۲/۹۶).

اما پایان وقت ظهر هنگامی است که سایه‌ی هر چیز - پس از زوال - به اندازه‌ی خودش شود.

روش عملی برای تشخیص پایان وقت ظهر:

برمی‌گردیم به تکه چوبی که قبلاً در فضای باز به طور عمود در زمین قرار داده بودیم. فرض کنیم این چوب یک متر طول داشته باشد. سایه‌ی چوب تا پیش از زوال به تدریج کم می‌شود تا آنکه به حد مشخصی می‌رسد (اینجا را علامت بگذارید) سپس شروع به زیاد شدن می‌کند. از اینجا (جایی که سایه شروع به زیاد شدن می‌کند) وقت ظهر شروع شده است. سپس سایه به تدریج به سمت مشرق بلند می‌شود تا جایی که سایه‌ی چوب به اندازه‌ی خود چوب می‌شود، یعنی سایه‌اش از جایی که قبلاً علامت گذاشتیم یک متر می‌شود، اما سایه‌ی پیش از علامت به شمار نمی‌آید. اکنون وقت ظهر تمام شده و وقت عصر وارد شده است.

ثانیا: وقت عصر:

رسول الله ﷺ می‌فرماید: **وقت عصر تا هنگامی است که خورشید به زردی نگراییده باشد.**

دانستیم که وقت عصر با پایان وقت ظهر (وقتی که سایه‌ی هر چیز به اندازه‌ی خودش می‌شود) آغاز می‌شود.

اما پایان وقت عصر دو وقت است:

۱- وقت اختیار: یعنی از آغاز وقت عصر تا زرد شدن خورشید، چنانکه رسول الله ﷺ فرموده است: **وقت عصر تا هنگامی است که خورشید به زردی نگراییده باشد.** یعنی تا وقتی که روشنی آفتاب به زردی (و ضعف) نرود که وقت آن بر حسب فصل‌های سال متفاوت است.

۲- وقت اضطرار: که از زردی خورشید تا غروب آن است، زیرا رسول الله ﷺ می‌فرماید: **هرکه یک رکعت از نماز عصر را تا پیش از غروب خورشید درک نماید، عصر را دریافته است** بخاری (۵۷۹) و مسلم (۶۰۸).

وقت ضرورت چیست؟

ضرورت یعنی آنکه اگر انسان به علت یک کار ضروری مانند پانسمان زخم یا مانند آن از خواندن نماز عصر تا پیش از زردی آفتاب باز بماند - یا برایش سخت باشد - و تا پیش از وقت مغرب آن را به جای آورد گناهکار نمی‌شود.

سوم: وقت مغرب:

رسول الله ﷺ می‌فرماید: **وقت نماز مغرب تا هنگامی است که شفق [سرخ] از دیده پنهان نشده باشد.**

یعنی وقت مغرب مستقیماً پس از پایان وقت عصر وارد می‌شود یعنی از غروب خورشید تا پنهان شدن سرخی شفق در افق.

هنگامی که سرخی آسمان ناپدید شد وقت مغرب به پایان رسیده و وقت عشاء وارد می‌شود که ساعت آن به اختلاف فصل‌های سال متفاوت است. یعنی هرگاه دیدی سرخی آسمان از بین رفته این نشانه‌ی پایان وقت نماز مغرب است.

چهار: وقت عشاء:

رسول الله ﷺ می‌فرماید: **وقت نماز عشاء تا نیمه‌ی میانی شب است.**

بنابراین وقت نماز عشاء با پایان وقت نماز مغرب (یعنی پنهان شدن سرخی آسمان) شروع می‌شود و تا نیمه‌ی شب ادامه دارد.

نیمه‌ی شب را چگونه تشخیص دهیم؟

اگر می‌خواهی بدانی وقت دقیق نیمه شب کی هست وقت میان غروب خورشید را تا طلوع فجر حساب کن، وسط آن همان نیمه شب و آخرین وقت نماز عشاء است. مثلاً اگر خورشید در ساعت ۵ بعد از ظهر غروب کرده و وقت اذان صبح، ساعت پنج صبح است، نیمه شب دقیقاً ساعت ۱۱ و نیم شب خواهد بود.

پنجم: وقت نماز فجر:

پیامبر ﷺ می‌فرماید: وقت نماز صبح از طلوع فجر تا وقتی است که خورشید طلوع نکرده است و هنگامی که خورشید طلوع کرد نماز نخوان چرا که آن میان دو شاخ شیطان طلوع می‌کند.

وقت نماز صبح از طلوع فجر دوم شروع شده و با طلوع خورشید به پایان می‌رسد. فجر دوم همان روشنی است که به صورت عرضی در افق از سمت شرق است که از شمال به جنوب کشیده شده. اما فجر اول یک ساعت پیش از فجر دوم ظاهر می‌شود. این دو تفاوت‌هایی با هم دارند:

۱- فجر اول ممتد است نه معترض، یعنی به صورت طولی از شرق به غرب کشیده شده، اما فجر دوم از شمال به جنوب است.

۲- فجر اول به تاریکی منتهی می‌شود؛ یعنی مدت کمی افق را روشن می‌کند و سپس تاریک می‌شود. اما فجر دوم به تاریکی منتهی نمی‌شود، بلکه به تدریج روشن‌تر می‌شود.

۲- فجر دوم به افق متصل است و میان آن و افق هیچ خط تیره‌ای نیست. اما فجر اول از افق جدا است و میان آن و افق تاریکی است.

مراجعه کنید به: الشرح الممتع (۲ / ۱۰۷).